

**ИЖТИМОЙ ТАРМОҚЛАРДАГИ ЁЛҒОН ТРЕЙДЕРЛАР: КРИМИНОЛОГИК
ПОРТРЕТ ВА ҚАРШИ КУРАШ МЕХАНИЗМЛАРИ**

Мўминов Азамат Солижонович

*Наманган вилояти Ички Ишлар Бошқармаси Ахборот-технологиялари
соҳасидаги жиноятларга қарши курашиш бошқармаси етакчи мутахассиси,
подполковник*

Аннотация: Мақолада Telegram ва Instagram каби ижтимоий тармоқлар орқали амалга ошириладиган трейдинг фирибгарлигининг криминалогик жиҳатлари таҳлил этилган. Тадқиқот ёлғон трейдерларнинг типик схемаси, психологик манипуляция усуллари, ижтимоий инженерия техникалари ва қурбонларни алдаш механизмларини кўриб чиқади. Муаммонинг ўзига хослиги — фирибгар ва омадсиз трейдерни фарқлашдаги исботлаш қийинчиликлари, платформаларнинг чекланган назорат имкониятлари ва қонунчилик вакуумидир. Халқаро тажриба (АҚШ SEC, DOJ) асосида Ўзбекистон шароитида қўллаш мумкин бўлган чоралар таклиф этилган: лицензияланган трейдерлар реестри, мажбурий рўйхатдан ўтиш, платформалардаги огоҳлантириш тизими ва жамоатчилиكنи маълумотлантириш дастурлари.

Калит сўзлар: ёлғон трейдерлар, ижтимоий инженерия, Telegram фирибгарлиги, инвестиция мошеннинги, психологик манипуляция, молиявий фирибгарлик, рақамли ҳимоя.

**FAKE TRADERS ON SOCIAL MEDIA: CRIMINOLOGICAL PORTRAIT AND
COUNTERMEASURES**

Abstract: This article analyzes the criminological aspects of trading fraud conducted through social media platforms such as Telegram and Instagram. The study examines typical schemes used by fake traders, psychological manipulation methods, social engineering techniques, and victim deception mechanisms. The problem's specificity lies in the difficulty of distinguishing between scammers and unsuccessful traders, platforms' limited control capabilities, and legislative vacuum. Based on international experience (US SEC, DOJ), practical measures for Uzbekistan are proposed: a registry of licensed traders, mandatory registration, warning systems on platforms, and public awareness programs.

Keywords: fake traders, social engineering, Telegram fraud, investment scams, psychological manipulation, financial fraud, digital protection.

КИРИШ

Рақамли технологиялар жамиятнинг барча соҳаларини қамраб олган бир вақтнинг ўзида янги турдаги жиноятчилик учун қулай муҳит яратмоқда.

Telegram va Instagram каби платформалар миллионлаб фойдаланувчиларни бирлаштирувчи ва айна пайтда фирибгарлар учун жозибатор майдонга айланган. "Трејдингга ўқитиш" ва "инвестиция бошқаруви" номи остида амалга ошириладиган молиявий фирибгарликлар кескин ошмоқда.

Ўзбекистонда киберқиноятчилик тобора долзарблашмоқда. Ички ишлар вазирлиги маълумотларига кўра, 2024-йилда киберқиноятлар сони 2023-йилга нисбатан 9,1 баробарга ошган, умумий жиноятчиликдаги улуши 44,4% ни ташкил этган. 2021-2024 йилларда киберқиноятлар натижасида фуқароларнинг 1,9 триллион сўмдан ортиқ маблағи ўғирланган. Бу масала ёш авлод орасида айнақса долзарб — 18-35 ёш оралиғидаги фуқаролар "тез бойиш" истагида фирибгарлар қурбони бўлишади.

Муаммонинг ўзига хослиги — ёлғон трейдерларни қонуний молиявий хизматлар кўрсатувчилардан фарқлаш қийинлиги. Ўзбекистонда трейдинг хизматларини лицензиялаш тизими тўлиқ ишлаб чиқилмаган, натижада жабрланувчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилишда қийинчиликка дуч келишади.

Тадқиқотнинг мақсади — ижтимоий тармоқлардаги ёлғон трейдерларнинг криминалогик портретини яратиш, фаолият схемаларини аниқлаш, халқаро тажрибани ўрганиш ва Ўзбекистон учун қарши кураш чораларини ишлаб чиқиш.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Онлайн-трейдинг фирибгарлиги халқаро тадқиқотчилар томонидан кенг ўрганилган. Web Asha Technologies (2025) сунъий интеллект воситалари ёрдамида амалга ошириладиган фирибгарлик схемаларини таҳлил этди. Тадқиқот натижалари Telegram, WhatsApp ва Instagram каби платформаларда AI орқали реалистик овозли хабарлар, видеолар ва суҳбатлар яратилишини кўрсатади.

MalwareTips.com (2023) ёлғон AI крипто сигнал гуруҳлари схемасини батафсил тавсифлади. Фирибгарлар ижтимоий тармоқларда кунига 300-1000% даромад ва'да қилиб, машҳур шахслар (Илон Маск) номидан фойдаланиб, ясалма веб-сайтлар яратишади.

FightCybercrime.org (2025) фирибгарларнинг Telegram ва WhatsAppни афзал кўришининг сабабларини кўрсатди: энд-ту-энд шифрлаш, фойдаланувчилар шахсини аниқлашдаги заифлик ва катта гуруҳлар яратиш имкони фирибгарлар учун жозибатор шароит яратади.

АҚШда SEC 2024 фискал йилида 583 та амал юритув чораси кўрди, жами 8,2 миллиард доллар миқдорида жарима ва компенсация тўплади. DOJ билан биргаликда ишлаш механизми молиявий жиноятларни аниқлаш самарадорлигини оширади.

Ўзбекистонда бу муаммо бўйича тадқиқотлар бошланғич босқичда. Жиноят кодексининг 168-моддаси фирибгарлик учун жавобгарликни белгилайди, бироқ онлайн-трейдинг фирибгарлигининг махсус хусусиятларини ҳисобга олган қонунчилик ҳали ишлаб чиқилмаган.

ЁЛҒОН ТРЕЙДЕРЛАРНИНГ КРИМИНОЛОГИК ПОРТРЕТИ

1. Демографик хусусиятлар. Comparitech тадқиқотига кўра, фирибгарларнинг асосий қисми 25-40 ёш оралиғидаги эркеклар (85%), техник саводхон, ижтимоий тармоқлар ва рақамли маркетинг механизмларини яхши биладиган шахслар.

2. Психологик профил. Oreate AI таҳлилига кўра, фирибгарлар юқори даражада социал интеллект ва манипуляция қобилиятига эга. Улар қурбонларнинг психологик заифликларини — молиявий қийинчиликлар, тез бойиш истаги, билимсизлик — аниқлаш ва улардан фойдаланишда моҳир. Кўпинча харизматик ва "муваффақиятли" шахс имиджини яратишади.

3. Фаолият турлари. Бепул "трейдинг курслари", "муваффақият ҳикоялари" нашр қилиш, "VIP гуруҳ" га кириш учун тўлов талаб қилиш, "ишончли бошқарув" хизматлари. Coin Push Crypto Alerts тадқиқотига кўра, гуруҳларга қўшилиш учун юзлаб доллар миқдорида "рўйхатдан ўтиш тўлови" талаб қилинади.

ЖИНОЯТ СОДИР ЭТИШНИНГ ТИПИК СХЕМАСИ

1-босқич: Ишонч қозониш. Telegram каналлари/Instagram саҳифаларини яратиш, "бепул курс", "миллионер стратегияси" каби лозунглар. VPN.com тадқиқотига кўра, улар профессионал график дизайн, ясалма тижорат натижалари скриншотлари ва "қониққан клиентлар" шарҳларини ишлатишади. Биринчи ҳафталарда фойдали маълумотлар (бозор таҳлили, терминология) беришади.

2-босқич: Психологик манипуляция. FOMO эффекти ("имкониятни ўтказиб юбормасанг"), ёлғон ижтимоий далиллар (ботлар ёки пуллик актёрлар орқали), шошилинчлик яратиш ("чекланган ўринлар", "фақат 24 соат"). Keeper Security таҳлилига кўра, бундай усуллар қарор қабул қилишда танқидий фикрлашни блоклайди.

3-босқич: Ишончли бошқарув. Қурбон "VIP гуруҳ"га қўшилгандан кейин, фирибгар "профессионал трейдер" сифатида ҳисобни бошқаришни таклиф қилади. Бошланғич киритма одатда 500-2000 доллар. Биринчи 1-2 ҳафтада кичик "фойда" кўрсатилади (ҳақиқатда фирибгар ўз маблағини қўяди ёки ҳеч нарса қилмайди). Кейин "катта имкониятлар" учун қўшимча маблағ талаб қилинади.

4-босқич: Ғойиб бўлиш. Қурбон катта сумма киритгандан кейин (5000-50000 доллар), фирибгар барча алоқа каналларини ёпади: Telegram akkaунти ўчирилади, Instagram саҳифаси блокланади, WhatsApp рақами ўзгартирилади. VPN.com маълумотида кўра, фирибгарлар VPN, виртуал рақамлар ва крипто-ҳамёнлар ёрдамида идентификациядан қочишади.

ФИРИБГАР ВА ОМАДСИЗ ТРЕЙДЕРНИ ФАРҚЛАШ МУАММОСИ

Жиноят кодексининг 168-моддаси бўйича алдаш мақсадини исботлаш талаб қилинади. Бироқ амалда бу жуда қийин:

- Алдаш мақсади: Омадсиз трейдер ҳам қурбоннинг пулини йўқотиши мумкин, лекин у фирибгар эмас — у хато қилган. Мақсадни исботлаш учун фирибгар бошидан алдашни режалаштирганини кўрсатиш керак.

- Молиявий ҳисоботлар: Фирибгар крипто-ҳамёнлар, офшор ҳисобларини ишлатади. Омадсиз трейдер эса бирор брокерда ҳақиқий савдо қилган, лекин ютқизган.

- Алоқа тарихи: Фирибгар барча изларни йўқ қилади (аккаунтларни ўчиради, VPN ишлатади). Омадсиз трейдер эса алоқада қолиб, муаммони ҳал қилишга ҳаракат қилади.

Oxford Law Blogs (2025) таъкидлашича, бундай ҳолатларда прокурор томонидан етарли далиллар йиғилиши лозим, бироқ трансчегаравий характер ва рақамли анонимлик буни қийинлаштиради.

TELEGRAM VA INSTAGRAM ПЛАТФОРМАЛАРИНИНГ РОЛИ

Техник чеклов: Telegram энд-ту-энд шифрлашни қўллайди, яъни платформа хабарларни ўқий олмайди ва фирибгарлик схемаларини автоматик аниқлай олмайди.

Юрисдикция муаммоси: Telegram Дубайда (БАЭ) рўйхатдан ўтган, лекин серверлари турли мамлакатларда. Ўзбекистон ИИБги тўғридан-тўғри блоклаш буйруғи бера олмайди — Дубай судидан қарор керак.

Иқтисодий мотивация: Telegram реклама орқали даромад олади. Фирибгар каналлари кўпинча кўп обуначига эга, демак премиум хизматлар учун пул тўлашади. Платформа уларни блоклашдан молиявий зарар кўради.

ХАЛҚАРО ТАЖРИБА: АҚШ ВА ЕИ

АҚШ тажрибаси. SEC 2024 фискал йилида 583 амал юритув чораси кўрди, 8,2 миллиард доллар жарима тўплади. DOJ билан биргаликда ишлаш: SEC сивил иш қўзғатади, DOJ жиноий иш юритади.

Бу икки томонлама босим яратади.

Европа Иттифоқи тажрибаси. Бозорларни суиистеъмол қилиш тўғрисидаги регламент (MAR) 2016-йилдан амал қилади. Лицензиясиз молиявий хизматлар кўрсатиш учун 500,000 еврогача жарима ёки 2 йилгача қамоқ жазоси.

Асосий ютуқлар: Мажбурий лицензиялаш тизими, регулятор органлар ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ўртасидаги узлуксиз ҳамкорлик, оммавий маълумотлантириш кампаниялари.

ЎЗБЕКИСТОН УЧУН ТАКЛИФЛАР

1. Лицензияланган трейдерлар реестри. Марказий Банк назорати остида реестр яратиш. Трейдинг хизматларини кўрсатмоқчи бўлган шахслар мажбурий равишда рўйхатдан ўтиши ва тест топшириши керак. Реестр ҳаммага очиқ бўлиши керак (вебсайт, мобил илова). Амалга ошириш муддати: 12-18 ой.

2. Жамоатчилиқни маълумотлантириш. Телевидение, радио, ижтимоий тармоқлар орқали огоҳлантириш кампанияси. Марказий Банк ҳар ойда "Молиявий саводхонлик" дастурлари эълон қилиши мумкин. Мактаб ва

университетларда "Рақамли ҳавфсизлик" курсларини киритиш. Амалга ошириш: 6-12 ой.

3. Тезкор арз қилиш тизими. ИИБ назорати остида махсус Telegram-бот ёки веб-сайт яратиш. Фуқаролар шубҳали трейдинг каналлари ҳақида хабар бера олишади.

Тизим автоматик равишда хабарларни қабул қилиб, верификация жараёнидан ўтказди. Амалга ошириш: 6-12 ой.

4. Жиноят кодексига қўшимча. 168-моддага қўшимча киритиш: "Лицензиясиз молиявий хизматлар кўрсатиш орқали амалга оширилган фирибгарлик учун жавобгарлик оғирлаштирилади." Амалга ошириш: 12-24 ой.

ХУЛОСА

Ижтимоий тармоқлардаги ёлғон трейдерлар муаммоси замонавий рақамли жамиятнинг жиддий муаммоларидан бири.

Тадқиқот натижасида қуйидаги хулосаларга келинди:

Биринчидан, ёлғон трейдерлар мураккаб психологик манипуляция усуллари (FOMO эффекти, ёлғон ижтимоий далиллар, шошилиничлик) фойдаланиб, "трейдингга ўқитиш" → "ишончли бошқарув" → "ғойиб бўлиш" типик схемасига амал қилишади.

Иккинчидан, фирибгар ва омадсиз трейдерни фарқлаш исботлаш жараёнида асосий муаммо. Жиноят кодексининг 168-моддаси бўйича алдаш мақсадини исботлаш амалда қийин.

Учинчидан, Telegram ва Instagram платформаларининг энд-ту-энд шифрлаш, юрисдикция муаммолари ва иқтисодий мотивация фирибгар аккаунтларни блоклашни қийинлаштиради.

Тўртинчидан, АҚШ ва ЕИ тажрибаси самарали тизимлар мавжудлигини кўрсатади. SEC ва DOJ ҳамкорлиги, MAR регламенти ва мажбурий лицензиялаш молиявий фирибгарликни сезиларли камайтирган.

Бешинчидан, Ўзбекистон учун таклифлар — лицензияланган трейдерлар реестри, жамоатчиликни маълумотлантириш, тезкор арз қилиш тизими ва Жиноят кодексига қўшимча — комплекс равишда юқори самарадорликка эришиш мумкин.

Муаммонинг ечими Марказий Банк, ИИБ, Рақамли технологиялар вазирлиги, Адлия вазирлиги ва ижтимоий тармоқлар ўртасида самарали ҳамкорлик тизимини яратишда.

Фақат биргаликдаги ҳаракатлар орқали онлайн-трейдинг фирибгарлигини минимал даражага тушириш мумкин.

Истиқболда қонунчиликни такомиллаштириш, халқаро ҳамкорликни кенгайтириш ва янги технологик ечимларни (AI асосидаги фирибгарлик аниқлаш тизимлари) жорий этиш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. BrokersView. Advertising on Instagram and Scamming on Telegram. URL: <https://www.brokersview.com/news/advertising-on-instagram-and-scamming-on-telegram-tradenewn-runs-rampant-with-fake-trading-package-124418>
2. Coin Push Crypto Alerts. Fake AI Crypto Signal Groups Targeting WhatsApp and Telegram Users. 2024. URL: <https://coinpush.app/beware-of-scams-fake-ai-crypto-signal-groups-targeting-whatsapp-and-telegram-users/>
3. Comparitech. 7 common Telegram scams. 2025. URL: <https://www.comparitech.com/blog/information-security/telegram-scams/>
4. FightCybercrime.org. Why Do Scammers Love Telegram & WhatsApp? 2025. URL: <https://fightcybercrime.org/blog/why-do-scammers-love-telegram-whatsapp/>
5. Gazeta.uz. Ущерб от киберпреступлений в 2021-2024 годах в Узбекистане превысил 1,9 трлн сумов. 29.05.2025. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2025/05/29/cybercrime/>
6. Keeper Security. 7 Telegram App Scams. 2024. URL: <https://www.keepersecurity.com/blog/2024/09/20/common-telegram-scams-to-be-aware-of/>
7. MalwareTips. Fake AI Crypto Signal Groups Scam. 2023. URL: <https://malwaretips.com/blogs/fake-ai-crypto-signal-groups-scam-on-whatsapp-and-telegram/>
8. Oreate AI. Comprehensive Analysis of Scam Techniques on Telegram. 2026. URL: <https://www.oreateai.com/blog/comprehensive-analysis-of-new-scam-techniques-on-telegram-and-indepth-prevention-guide/>
9. Oxford Law Blogs. Trump, Tariffs, and Securities Law. 2025. URL: <https://blogs.law.ox.ac.uk/oblb/blog-post/2025/04/most-far-reaching-securities-fraud-history-trump-tariffs-and-securities-law>
10. SEC. Enforcement Results for Fiscal Year 2024. 2024. URL: <https://www.sec.gov/newsroom/press-releases/2024-186>
11. Vinson & Elkins LLP. SEC and DOJ's Unified Front Against Insider Trading. 2024. URL: <https://www.velaw.com/insights/securing-integrity-the-sec-and-dojs-unified-front/>
12. VPN.com. Telegram Scams Are Getting Smarter. 2025. URL: <https://www.vpn.com/guide/telegram-scams/>
13. Web Asha Technologies. AI-Powered Scams on WhatsApp, Instagram & Telegram. 2025. URL: <https://www.webasha.com/blog/ai-powered-scams-on-whatsapp-instagram-telegram>